

26. Максимов, Е. Д. Общественная помощь нуждающимся в историческом ее развитии / Е. Д. Максимов // Благотворительность в России: в 2 т. / сост. Собственно Его Император. Величества Канцелярию по учреждениям Императрицы Марии. – СПб.: Типо-лит. Н. Я. Ныркина, 1907. – Т. 1. – С. 1–77.

(Дата подачі: 22.02.2016 г.)

М. Б. Шчаўлінскі

Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт, Мінск

M. B. Shcaulinski

Belarusian National Technical University, Minsk

УДК 94 (477) + (476) «1918»

ДА ПЫТАННЯ АБ ДЗЕЙНАСЦІ БЕЛАРУСКАГА НАЦЫЯНАЛЬНАГА КАМІСАРЫЯТА ў АДЭСЕ (1918 г.).

TO THE QUESTION OF THE BELARUSIAN NATIONAL COMISSARIAT ACTIVITIES IN ODESSA IN 1918

*У артыкуле на аснове шырокага кола крыніц, у тым ліку архіўнага матэрыялу, дасле-
дуецца дзейнасць Беларускага нацыянальнага камісарыята ў Адэсе ў 1918 г. Разглядаецца
роля Камісарыята ў кансалідацыі беларусаў, якія пражывалі ў Адэсе і Адэскай акрузе,
забеспячэнні іх сувязі з радзімай.*

*Ключавыя словы: Беларускі нацыянальны камісарыят у Адэсе ў 1918 г.; Першая сус-
ветная вайна.*

*The article deals with the activities of the Belarusian National Commissariat in Odessa in
1918. The role of the Commissariat in the consolidation of the Belarusians, who lived in Odessa
and in Odessa district and the role of the Commissariat in the establishment of their relationship
with their motherland are also widely regarded here.*

Key words: Belarusian National Commissariat in Odessa in 1918; World War I.

Першая сусветная вайна, распчатая ў жніўні 1914 г., з'явілася своеасаблівым рубяжом у гісторыі Расіі. Яна прынесла народным масам вялікія бедствы, голад, галечу і пакуты. Асабліва цяжкая доля спасцігла Беларусь, тэрыторыя якой стала тэатрам ваенных дзеянняў.

У выніку ваенных бітваў беларускія землі былі знявечаны акапамі, тысячы сёлаў і вёсак адданы агню, хлеб і скаціна вывезены, а мільёны працоўнага насельніцтва выселены ці вымушаны былі самі сысці з родных месцаў.

Вайна спарадзіла масавае беспрацоўе і інфляцыю, крайнюю галечу і нястачу, стварыла аб'ектыўныя і суб'ектыўныя перадумовы для надыходу Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г., якая актывізавала нацыянальныя рухі шматлікіх народаў, у тым ліку і беларускага. Больш усяго нацыянальная праца ў паслялютаўскі перыяд актывізавалася сярод салдат-беларусаў у вайсковых частках Румынскага, Заходняга і Паўднёва-Заходняга франтоў.

Напрыклад, ужо 8 траўня 1917 г. унтар-афіцэр 24-й асобнай тэлеграфнай роты І. А. Мамонька заснаваў у Рызе першы гурток воінаў-беларусаў. Амаль

адначасова была створана арганізацыя маракоў-беларусаў Балтыйскага флота пад кіраўніцтвам В. І. Мухі. На Заходнім фронце арганізацыі воінаў-беларусаў былі заснаваны старэйшым унтар-афіцэрам 24-га транспартнага палка С. А. Рак-Міхайлоўскім [1, с. 164]. Сярод воінаў-беларусаў 300-га армейскага палка працаваў А. В. Баліцкі [2, с. 283], у 6-й арміі нацыянальную працу ажыццяўляў С. М. Некрашэвіч [3, с. 130] і інш.

13 траўня 1917 г. у Мінску была створана Ваенная беларуская арганізацыя (ВБА), якая ставіла сваёй мэтай «аб'яднаць ваенных беларусаў, якія пражываюць у Менску, як людзей аднаго краю, звычайў і мовы. . .» [4, л. 29]. Неўзабаве падобныя арганізацыі з'явіліся ў 8-м і 12-м войсках, на Румынскім фронце.

Між тым да восені 1917 г. рэзка пагоршылася эканамічнае, палітычнае і ваеннае становішча Расійскай рэспублікі. У выніку эканамічнага крызісу, палітычнай агітацыі розных партый і арганізацый (асабліва бальшавікоў) і безуладдзя на месцах імкліва ішоў працэс развалу і дэмаралізацыі войска. Данясенні з дзейных войскаў літаральна стракацелі звесткамі пра тое, што шматлікія дэзерціры займаліся рабаваннямі, крадзяжом, многія салдаты ўдзельнічалі ў пагромах. У тых умовах перад беларускімі вайсковымі арганізацыямі паўстала пытанне пра неабходнасць фарміравання нацыянальных вайсковых частак.

18–24 кастрычніка 1917 г. у Мінску быў скліканы з'езд воінаў-беларусаў Заходняга фронту. На ім прысутнічалі таксама дэлегаты Румынскага фронту і Балтыйскага флоту. Разгледзеўшы палітычнае становішча Беларусі і ўлічваючы наступствы дэмабілізацыі расійскага войска, з'езд прызнаў «стварэнне беларускага войска ў цяперашні час вельмі неабходным» [5, л. 165–166]. Для кіраўніцтва работай па арганізацыі нацыянальнага войска была створана Цэнтральная вайсковая беларуская рада (ЦВБР). Аднак рэвалюцыйныя падзеі ў кастрычніку 1917 г. не спрыялі вырашэнню задач, якія стаялі перад ЦВБР.

Стварэння на тэрыторыі Беларусі органы бальшавіцкай улады – Абласны выканаўчы камітэт Заходняй вобласці і фронту (Аблвыккамзах) і Рада Народных Камісараў – выступілі па шэрагу прычын супраць ідэі стварэння беларускіх вайсковых частак. Аблвыккамзах на пасяджэнні 2 снежня 1917 г. прыняў наступную рэзалюцыю: «Маючы на ўвазе, што нацыянальныя вайсковыя часткі фарміруюцца контррэвалюцыйнай буйнай і дробнай буржуазіяй з мэтай заняволення працоўнага народа і падаўлення яго рэвалюцыйнага руху пры самавызначэнні нацый. . . , неадкладна расфарміраваць польскія легіёны і не дапусціць фарміраванне беларускіх вайсковых частак, замяніўшы іх мужчынскай і жаночай міліцыяй і пралетарскай Чырвонай гвардыяй. . . » [6, с. 356].

Такім чынам, бальшавіцкія ўлады перапынілі працэс фарміравання беларускіх воінскіх частак на падуладнай ім тэрыторыі Беларусі, але праца ў гэтым кірунку працягвалася на Румынскім фронце. Ужо 1–7 снежня ў Адэсе адбыўся з'езд воінаў-беларусаў Румынскага фронту, на якім пад стар-

шынкствам С. М. Некрашэвіча [7, с. 35] была абрана Беларуская вайсковая рада [8, л. 66–73]. Акрамя старшыні, у склад Рады ўваходзілі: А. В. Баліцкі, Г. Я. Козел, П. В. Іллючонок, А. Ф. Адамовіч і інш. [8, л. 66–73].

Перад абранай Радай былі пастаўлены задачы развіцця набіраўшага сілу беларускага руху ў войсках, фарміравання беларускіх вайсковых падраздзяленняў [9, л. 1].

З мэтай арганізацыі беларускіх вайсковых частак на Румынскім фронце 9 студзеня 1918 г. пры штабе Галоўнакамандуючага войскамі была заснавана Беларуская вайсковая камісія пад кіраўніцтвам генерал-маёра Пажарскага [10, л. 163].

З самага пачатку сваёй дзейнасці Беларуская вайсковая рада і Беларуская вайсковая камісія Румынскага фронту паспяхова праводзілі дзейнасць у вайсковых частках: да салдатаў пасылаліся агітатары, інтэнсіўна праходзіла праца па камплектаванні беларускіх рот і палкоў. У выніку праведзенай працы былі абвешчаны беларускімі: 14 студзеня 1918 г. – 6-ты Таўрагенскі памежны конны полк; 21 студзеня – 4-ты армейскі корпус у складзе 30-й і 40-й пяхотных дывізіяў з іх артылерыяй, штаб корпуса і ўсе пасагі корпуса, дапаможныя часткі і ўстановы; 43-я пяхотная дывізія з яе артылерыяй і нададзенымі ўстановамі і 26-е бранявое аддзяленне; 23 студзеня – 357-я Віцебская і 401-я Менская дружыны дзяржаўнага апалчэння [11, л. 164–166]. Для папаўнення гэтых частак і канцэнтравання салдатаў у Адэсе загадам па Адэскай ваеннай акрузе № 42 ад 27 студзеня 1918 г. на вуліцы Дальніцкай быў заснаваны Беларускі этапна-канцэнтрацыйны пункт [9, л. 21].

Аднак сітуацыя, якая склалася ва Украіне, не спрыяла рашэнню задач, што стаялі перад беларускімі арганізацыямі. Пытанне заключалася ў тым, што створаная ў Кіеве пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі Рада працоўных і салдацкіх дэпутатаў як орган савецкай улады ва Украіне некаторы час не ўмешвалася ў працу Украінскай Цэнтральнай рады, якую ўзначальваў М. С. Грушэўскі, і тым самым не рабіла ніякага ўплыву на дзейнасць беларускіх арганізацый у Адэсе. Пераломны момант наступіў пасля таго, як Цэнтральная рада Украіны сумесна з Генеральным сакратарыятам стала прымаць меры, накіраваныя на правядзенне выбараў «ва Украінскі Устаноўчы сход, закліканыя аповесці дзяржаўнае і сацыяльнае будаўніцтва ўжо не ў рэвалюцыйных, а ў канстытуцыйных формах». У гэтай сувязі Рада адклікала ва Украіну ўсе нацыянальныя вайсковыя фарміраванні і аддала загад аб роспуску ўсіх салдатаў не ўкраінцаў, у тым ліку і беларусаў, якія пакідалі свае часткі і раз'язджаліся па хатах [11, л. 140].

У адказ Савецкі ўрад абвінаваціў Цэнтральную раду Украіны ў «контр-рэвалюцыйнай палітыцы». І пасля выказаных прэтэнзій ён накіраваў ва Украіну свае войскі. 26 студзеня (8 лютага) 1918 г. Украінская Цэнтральная рада вымушана была пакінуць Кіеў і перанесці сваё знаходжанне ў Жытомір. Разам з тым савецкі ўрад, што прыйшоў да ўлады ва Украіне,

практычна дэарганізаваў дзейнасць беларускіх ваенных арганізацый, бо стаў пасылаць іх на вайну з Румыніяй, з прычыны чаго Беларуская вайсковая рада страціла з імі сувязь.

Між тым Украінская Цэнтральная рада 12 лютага 1918 г. звярнулася за дапамогай да кайзера Нямецчыны. Неўзабаве аўстрыйска-германскія войскі сумесна з ваеннымі сіламі Цэнтральнай рады сталі займаць тэрыторыю Украіны, а 2 сакавіка 1918 г. бальшавікі вымушаны былі пакінуць Кіеў. Да канца сакавіка 1918 г. улада Цэнтральнай рады была адноўлена практычна на ўсёй тэрыторыі Украіны [12, с. 601].

З аднаўленнем ва Украіне ўлады Цэнтральнай рады дзейнасць беларускіх арганізацый у Адэсе ўзнавілася. Ужо 6 сакавіка 1918 г. адбылося сумеснае пасяджэнне Беларускай вайсковай рады і таварыства «Гай» (створана ў снежні 1917 г. – *Ш. М.*). На пасяджэнні было прынята рашэнне аб стварэнні больш магутнай і аб'яднанай арганізацыі, якая магла б стаць на абарону беларускага насельніцтва, якое пражывала не толькі ў Адэсе, але і ў Адэскай акрузе. У выніку прынятага рашэння на чале з камісарам Е. Г. Трафімавым быў створаны Беларускі нацыянальны камісарыят. У яго састаў былі таксама абраны ўпаўнаважаныя А. В. Баліцкі, Г. Я. Козел, П. Н. Гудзень, І. І. Волчэк, П. В. Іллючонак, С. А. Янушкевіч, І. М. Мацюкевіч і А. Ф. Дзяжневіч [8, л. 10]. Адначасова з Камісарыятам, які з'яўляўся выканаўчым органам, была створана як заканадаўчы орган Беларуская нацыянальная рада [13, л. 9]. Каб Камісарыят і Нацыянальная рада сталі правамоцнымі органамі, неабходна было дамагчыся афіцыйнага іх прызнання ўкраінскімі ўладамі.

Для вырашэння гэтых задач Беларускі нацыянальны камісарыят 20 сакавіка 1918 г. правёў пасяджэнне, якое паставіла апавясціць беларускія арганізацыі ў Кіеве і іншых гарадах Украіны аб утварэнні ў Адэсе Беларускага нацыянальнага камісарыята. У той жа час было прынята рашэнне накіраваць дэлегацыю ў складзе Е. Трафімава, А. Баліцкага і Г. Козела да камісара Адэскай акругі Камарнага з просьбай аб прызнанні арганізацый правамоцнымі органамі абвешчанай на тэрыторыі Беларусі ў сакавіку 1918 г. Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР). Аналагічная просьба была накіравана Народнаму сакратарыату – ураду БНР [10, л. 103].

Пасля пасяджэння Беларускага нацыянальнага камісарыята 25 сакавіка 1918 г. адбылося пасяджэнне Нацыянальнай рады, якая сваёй пастановай зацвердзіла стварэнне ў Адэсе Беларускага нацыянальнага камісарыята [14, л. 24]. 4 красавіка 1918 г. камісар Адэскай акругі загадам № 32 таксама прызнаў Беларускі нацыянальны камісарыят у Адэсе правамоцным органам БНР [10, л. 103].

З першых дзён сваёй дзейнасці Беларускі нацыянальны камісарыят прыкладаў шмат намаганняў для наладжвання сувязяў з беларускімі вайсковымі часткамі, адпраўленымі на вайну з Румыніяй, але беспаспяхова. Акрамя таго, Камісарыят і іншыя беларускія арганізацыі ў Адэсе вялікую

ўвагу надавалі культурна-нацыянальнай рабоце сярод уцекачоў і мясцовага беларускага насельніцтва. Кожную нядзелю ў памяшканні Рады праходзілі сходы, на якіх чыталіся лекцыі на беларускую тэматыку, абмяркоўваліся пытанні нацыянальнага жыцця. Нярэдка колькасць прысутных на сходах дасягала 1000 чалавек [8, л. 43–44]. Беларусы, асабліва ўцекачы, якія марылі аб хуткім вяртанні на радзіму, лавілі з прагнасцю кожную вестку, кожнае слова з Беларусі.

З непрыкрытай радасцю Беларускі нацыянальны камісарыят, роўна як і іншыя беларускія арганізацыі ў Адэсе, паставіліся да таго факту, што Рада БНР на пасяджэнні ў ноч з 24 на 25 сакавіка 1918 г. абвясціла Беларусь незалежнай. У гэтай сувязі 21 красавіка па ініцыятыве Беларускага нацыянальнага камісарыята ў Адэсе быў скліканы агульны сход беларусаў, якій пастанавіў: «Вітаць стварэнне Беларускай Народнай Рэспубліцы» [10, л. 67].

Падобныя пастановы і рэзалюцыі былі прынятыя іншымі беларускімі арганізацыямі г. Адэсы. Напрыклад, 7 красавіка 1918 г. рэзалюцыю супраць умоў Брэсцкай мірнай дамовы прыняў сход «Беларускага гая». У той жа дзень рэзалюцыю аб негатыўным стаўленні да падзелу Беларусі з прычыны Брэсцкага дагавора прыняло пасяджэнне Беларускай нацыянальнай рады [14, л. 24].

Сярод іншых найбольш важных пытанняў, якімі займаліся Беларускі нацыянальны камісарыят і Нацыянальная рада ў Адэсе, з’яўлялася пытанне аб дасягненні нацыянальна-персанальнай аўтаноміі для беларусаў, якія пражывалі на тэрыторыі Украіны. У рэзалюцыі Беларускай нацыянальнай рады ад 28 красавіка 1918 г. абвясцілася: «...Мы катэгарычна пратэстуем супраць непрызнання за беларусамі, якія пражываюць на тэрыторыі Украіны, нацыянальна-персанальнай аўтаноміі і патрабуем прызнання такой падобна таму, як яна прызнана за габрэямі, палякамі і вялікаросамі» [11, л. 193].

Тым не менш рашэнне гэтай праблемы для беларусаў завяршылася няўдала. Па законах, выдадзеных Цэнтральнай радай, кожная нацыянальнасць, якая знаходзілася на тэрыторыі Украіны, магла атрымаць сваё самакіраванне, калі пра гэта будзе заяўлена не меней 10 тысячамі подпісаў. Беларусы ў той перыяд змаглі сабраць толькі 7 тысяч подпісаў. А тое, што ў канцы красавіка 1918 г. да ўлады прыйшоў урад на чале з гетманам П. П. Скарападскім, наогул адмяніла закон аб нацыянальна-персанальнай аўтаноміі.

Адным з асноўных кірункаў дзейнасці Беларускага нацыянальнага камісарыята з’яўлялася стварэнне ў Адэсе беларускіх вайсковых падраздзяленняў. Нягледзячы на тое, што кіраўніцтву арганізацыі не ўдалося наладзіць сувязь з адпраўленымі на вайну з Румыніяй беларускімі вайсковымі часткамі, Камісарыят паспрабаваў сфарміраваць новыя вайсковыя падраздзяленні на аснове дзеючага ў Адэсе Беларускага этапна-канцэнтрацыйнага пункта, у якім на 1 красавіка 1918 г. налічвалася каля 150 чалавек салдатаў і афіцэраў.

Пасля таго, як колькасць вайскоўцаў узрасла і дасягнула да канца траўня 1918 г. 400 чалавек, перад кіраўніцтвам Камісарыята паўстала пытанне аб прыцягненні салдатаў і афіцэраў да нясення вайсковай службы, у прыватнасці, вартавой. 20 траўня 1918 г. Беларускі нацыянальны камісарыят накіраваў у Кіеў ваеннаму міністру Украіны А. Т. Жукоўскаму прашэнне, у якім гаварылася: «Калі на нясенне гэтай службы мы атрымаем дазвол, і нам адкрыюць адпаведны крэдыт, то ў нас ёсць магчымасць сфарміраваць у найбліжэйшай будучыні тры вартавыя сотні і адпаведны штаб каменданцкага кіравання. Пры штабе мы думаем сфарміраваць дадатковую вучэбную ваенную каманду і стварыць афіцэрскі корпус для будучага каманднага састава Беларускіх рэгулярных частак» [8, л. 34].

Адначасова кіраўніцтва Камісарыята прыняло рашэнне аб забеспячэнні салдатаў і афіцэраў Беларускага этапна-канцэнтрацыйнага пункта зброяй. З гэтай мэтай яно паспрабавала займець маёмасць і зброю беларускіх вайсковых частак, якія ўдзельнічалі ў баях з Румыніяй і падлягалі расфарміраванню з прычыны ліквідацыі Румынскага фронту. Адбывалася гэта на падставе мірнай дамовы, падпісанай 3 сакавіка 1918 г. паміж Савецкай Расіяй і Нямецчынай.

Кіраўніцтву Беларускага нацыянальнага камісарыята стала вядома, што маёмасць і зброя расфарміраваных беларускіх вайсковых частак былі здадзены на захоўванне на адмысловыя франтавыя склады, арганізаваныя ў адпаведнасці з загадам па фронце № 1544 ад 4 сакавіка 1918 г. і знаходзіліся ў распараджэнні асобага франтавога органа «Упраўленне па ліквідацыі Румынскага фронту» [8, л. 30]. У прыватнасці, маёмасць 4-га армейскага корпуса захоўвалася на складах станцыі «Тараклія» (артылерыйская і інтэнданцкая маёмасць), мястэчка Івэшці (артылерыйская маёмасць), горада Рэні (інтэнданцкая і санітарная маёмасць). Усе дакументы па задачы і прыёме маёмасці на склады станцыі «Тараклія» і мястэчка Івэшці знаходзіліся ў Дэмабілізацыйнай камісіі 6-й арміі, а маёмасць, якая захоўвалася на складах г. Рэні, – у Рэнінскай дэмабілізацыйнай камісіі саюза гарадоў [8, л. 30].

У сітуацыі, якая склалася, Беларускі нацыянальны камісарыят паставіў 2 траўня 1918 г. перад беларускім ваенным камісарам Манцэвічам, які з'яўляўся ў той час членам Савета нацыянальных і абласных камісараў Румынскага фронту, пытанне аб перадачы ў распараджэнне Дэмабілізацыйнай рады замест зброі і маёмасці, якія належалі 4-му беларускаму вайсковому корпусу, грашовых сродкаў. Аднак на вышэйзгаданы запыт камісар Манцэвіч адказаў, што гэта не можа вырашыцца спрыяльна, бо вышэйшыя органы Румынскага фронту (Галоўнакамандуючы, Рада нацыянальных і абласных камісараў і Дэмабілізацыйная рада) лічылі, што маёмасць Румынскага фронту з'яўлялася «...здабыткам Расійскай дзяржавы ў яго цэлым, якім яно было да вайны 1914 г.». І «канчатковае і абавязковае для ўсіх народнасцяў рашэнне па размеркаванні і разліку вайсковай маёмасці павінна быць зроблена створанай агульнарасійскай цэнтральнай уладай ці ж адмысловай нарадай

урадаў усіх народнасцяў, якія насяляюць і што раней засялялі Расійскую дзяржаву» [8, л. 29–30].

Пасля гэтага Беларускі нацыянальны камісарыят накіраваў 10 траўня 1918 г. у гарады Белград і Ясы ў распараджэнне Ліквідацыйнай камісіі штаба 6-й арміі свайго ўпаўнаважанага штабс-капітана Козела.

Аднак неўзабаве высветлілася, што штабс-капітана Козела ніхто ўсур'ез не ўспрымаў як у Белградзе, так і ў Ясах. Ліквідацыйная камісія штаба 6-й арміі, роўна як і ліквідацыйная рада Румынскага фронту, разглядалі Беларускі нацыянальны камісарыят ў Адэсе «як арганізацыю, якая не мае ніякага дачынення да фронту» [8, л. 47].

У мэтах вырашэння гэтага і іншых пытанняў Беларускі нацыянальны камісарыят вымушаны быў звярнуцца за дапамогай да Надзвычайнай дыпламатычнай місіі БНР, якая знаходзілася з сярэдзіны красавіка 1918 г. у Кіеве, у складзе А. І. Цвікевіча, С. А. Рак-Міхайлоўскага, М. В. Доўнар-Запольскага і П. В. Трэмповіча. Місія ў Кіеве была адной з найбольш уплывовых, бо ў сферу яе дзейнасці ўваходзіла як Украіна, так і іншыя дзяржавы Паўднёва-Усходняй Еўропы. 19 красавіка 1918 г. адбылося афіцыйнае пасяджэнне ўрада Украінскай Народнай Рэспублікі і дэлегацыі БНР. Затым дыпламатычная місія наведала міністра замежных спраў Украіны М. П. Васіленку, з якім абмеркавала шэраг такіх важных пытанняў, як раззбраенне 15-тысячнага польскага корпуса на тэрыторыі Украіны, устанавленне беларуска-ўкраінскіх межаў, гандлёва-эканамічныя адносіны паміж дзвюма дзяржавамі [15, с. 80–81]. Крыху пазней было разгледжана пытанне аб прадстаўленні паўнамоцтваў Беларускаму нацыянальнаму камісарыяту ў Адэсе. 23 траўня 1918 г. з Кіева ў Адэсу ў адрас Камісарыята было накіравана стаўленне № 72, у якім паведамлялася: «Надалей да прызначэння ў г. Адэсу консула Беларускай Народнай Рэспублікі і ўстановы там консультуры, абавязкі апошняга сапраўдным ускладаюцца на Беларускі нацыянальны камісарыят у Адэсе. У сувязі з гэтым у абавязкі Камісарыята ўваходзяць: 1) рэгістрацыя беларусаў Адэскай акругі і выдача ім адпаведных пасведчанняў; 2) клопат пра ўцекачоў, а роўна пра дэмабілізаваных воінаў-беларусаў, якія вяртаюцца з Румынскага фронту і якія пражываюць у Адэскай акрузе; 3) выдача пасведчанняў на права ўезду ў межы Беларускай Рэспублікі; 4) усе іншыя пытанні, звязаныя з інтарэсамі Беларусі і абаронай яе грамадзян» [8, л. 32 аб.].

Аднак дэлеганне Беларускаму нацыянальнаму камісарыяту падобных паўнамоцтваў у пытаннях атрымання ім зброі і маёмасці расфарміраваных беларускіх вайсковых частак на Румынскім фронце некалькі запазнілася. Да таго часу працэс ліквідацыі Румынскага фронту падышоў да свайго завяршэння: акты, здатаныя ведамасці, аплатныя і казначэйскія ведамасці былі здадзены ў архіў. Што тычыцца пытання пра атрыманне гэтых дакументаў, то на адным з сумесных пасяджэнняў Ліквідацыйнай рады і Рады нацыянальных і абласных камісараў была вынесена пастанова, якая не дазваляла «ніводной нацыі, ніводной вобласці прэтэндаваць на тую ці іншую маё-

масць надалей да размеркавання яе аб'яднанай агульнарасійскай цэнтральнай уладай» [8, л. 44].

У сувязі з гэтым упаўнаважаны Беларускага нацыянальнага камісарыята Г. Козел паведамляў 30 чэрвеня 1918 г. у Адэсу: «Вышэй азначаная пастанова Ліквідацыйнай рады і Рады нацыянальных і абласных камісараў выйшла пасля таго, як практычна ўсе камісары іншых нацыянальнасцяў (польскі, мусульманскі, украінскі) здолелі скарыстацца той ці іншай вайсковай маёмасцю, нярэдка адводзячы з фронту асабовы склад вайсковых падраздзяленняў. І толькі камісар Манцэвіч нічога не распачаў у тым кірунку, каб адправіць хоць бы адзіную вайсковую частку з маёмасцю ў тыл» [8, л. 45]. Далей ён дакладваў: «Грашовыя сумы ўсіх беларускіх частак сышлі на ўтрыманне членаў ліквідацыйных армейскіх, франтавых і да т. п. рад» [8, л. 45].

Разам з правядзеннем культурна-асветніцкай работы, рашэннем ваенных пытанняў вялікую ўвагу Беларускі нацыянальны камісарыят у сваёй дзейнасці надаваў рэгістрацыі беларускага насельніцтва, абароне яго правоў не толькі ў Адэсе, але і ў Адэскай акрузе. Выдадзены ў красавіку 1918 г. украінскімі ўладамі закон «Аб падданстве» прымушаў усіх жыхароў нацменшасцяў, якія пражываюць на тэрыторыі Украіны звыш трох гадоў, прымаць украінскае падданства або пакінуць межы ўкраінскай дзяржавы [10, л. 103]. У сувязі з гэтым Беларускі нацыянальны камісарыят праводзіў рэгістрацыю беларусаў, выдаваў ім на беларускай і ўкраінскай мовах усталяванага ўзору пасведчанні, уладальнікі якіх лічыліся грамадзянамі БНР [8, л. 42]. Адначасова Камісарыят звярнуўся да консула БНР на тэрыторыі Украіны П. В. Трэмповіча з просьбай хадайнічаць перад Міністэрствам замежных спраў Украінскай Народнай Рэспублікі аб неабходнасці прызнання ўсіх асоб, якія атрымалі пасведчанні, беларусамі, і што яны з'яўляюцца замежнымі грамадзянамі [8, л. 55].

Вялікую і неабходную працу Беларускі нацыянальны камісарыят праводзіў у пытаннях адкрыцця ў Адэсе беларускіх нацыянальных школ. Так, кіраўніцтва арганізацыі правяло ў чэрвені 1918 г. з мясцовымі ўкраінскімі ўладамі перамовы і хадайнічала аб адкрыцці з пачатку навучальнага года ў горадзе 30 ніжэйшых нацыянальных вучылішчаў, утрыманне якіх павінна была ўзяць на сябе Адэская гарадская ўправа [8, л. 43]. Планавалася адкрыць беларускую прыватную гімназію з выкладаннем на рускай мове ў аб'ёме дзейнічаючых тады ў Адэсе вялікарускіх гімназій з уключэннем у працэс выкладання прадметаў па беларусазнаўству. Абмяркоўваліся таксама пытанні падрыхтоўкі выкладчыкаў па беларускіх прадметах.

Аднак рэалізаваць гэтыя планы ва ўмовах адсутнасці грашовых сродкаў і распачатай грамадзянскай вайны практычна было немагчыма. Больш таго, у верасні 1918 г. у Адэсе было заснавана консульства БНР, у сувязі з чым Беларускі нацыянальны камісарыят і Нацыянальная рада былі скасаваныя.

Такім чынам, Беларускі нацыянальны камісарыят у Адэсе ў перыяд 1918 г. дасягнуў значных поспехаў у правядзенні сярод беларускага насельніцтва грамадска-палітычнай і нацыянальна-культурнай работы. Асноўным кірункам дзейнасці арганізацыі з'яўлялася аб'яднанне беларусаў, якія пражывалі ў Адэсе і Адэскай акрузе, забеспячэнне іх сувязі з радзімай, падтрымка нацыянальнай дзяржаўнасці.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Найдзюк, Я.* Беларусь учора і сёння. Папулярны нарыс з гісторыі Беларусі / Я. Найдзюк, І. Касяк. – Мінск, 1993.
2. *Цыхун, А.* Памяць жыве / А. Цыхун // Літаратура і мастацтва. – 1988. – 30 снеж.
3. *Юфе, Э.* Той самы Некрашэвіч / Э. Юфе // Польша. – 1991. – № 6.
4. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Фонд 60. – Воп. 3. – Спр. 276.
5. НАРБ. – Фонд 4. – Воп. 1. – Спр. 96.
6. Великая Октябрьская социалистическая революция в Белоруссии. – Минск, 1957. – Т. 2.
7. *Турук, Ф.* Белорусское движение: очерк истории национального и революционного движения белорусов / Ф. Турук. – М., 1921.
8. НАРБ. – Фонд 1440. – Воп.3. – Спр. 210.
9. НАРБ. – Фонд 325. – Воп.1. – Спр. 32.
10. НАРБ. – Фонд 325. – Воп.1. – Спр. 10.
11. НАРБ. – Фонд 325. – Воп.1. – Спр. 193.
12. *Грушевский, М.* Иллюстрированная история Украины / М. Грушевский. – Донецк, 2006.
13. НАРБ. – Фонд 325. – Воп. 1. – Спр. 21.
14. Цэнтральны дзяржаўны архіў вышэйшых органаў улады і кіравання Украіны. – Фонд 2592. – Воп. 1. – Д. 62.
15. *Кукса, А. Н.* Взаимодействие национальных движений Белоруссии и Украины в 1917–1922 гг. / А. Н. Кукса. – Минск, 2010.

(Дата подачы: 27.01.2016 г.)

В. И. Яковчук

Академия управления при Президенте Республики Беларусь, Минск

V. I. Yakauchuk

Academy of management at the President of Republic of Belarus, Minsk

УДК 94(476) «1920/1930»

ПОДГОТОВКА УПРАВЛЕНЦЕВ: ОПЫТ БССР В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

PREPARATION MANAGERS: EXPERIENCE BSSR IN THE INTERWAR PERIOD

В статье рассматривается исторический опыт подготовки управленческих кадров в БССР в 1920–1930-е гг. Исследуются процессы создания и развития учреждений образования для подготовки советских и партийных управленческих кадров в БССР. Раскрывается механизм создания учебно-материальной базы, совершенствования организационной структуры, анализируется кадровый состав обучаемых. Особое внимание уделяется